

FFG: apunts d'un retrat polièdric

Josep Rosselló

El traspàs de l'actor espanyol Fernando Fernán Gómez, motiu de nombrosos homenatges, de declaracions admiratives de tot color..., tota l'escenografia que sempre acompanya la desaparició d'un personatge popular, ens ha deixat també un parell de detalls que, un cop reposats els ànims, convè no deixar-los passar sense una valoració.

Estic parlant de situacions que tenen molt a veure, potser tot, amb la realitat present dels mitjans de comunicació, especialment els audiovisuals, però no només. És particularment desagradable haver de sentir un titular, un comentari, de l'estil de "será un actor recordado, entre otras cosas, por aquel '¡A la mierda!' que retrataba con contundencia su carácter". És desagradable, deia, sobretot si tenim en compte que aquelles "otras cosas" són —deixant de banda més de 160 pel·lícules— sis novel·les, vuit obres de teatre, set volums d'assaig, un llibre de memòries, tretze guions cinematogràfics originals i onze d'adaptats,

centenars d'articles a *ABC*, *Diario 16*, *El País Semanal* i d'altres publicacions... Una merda, vaja.

Un altre detall: la manera amb què diferents cadenes de televisió han escenificat els seus respectius homenatges. La 2 de TVE va emetre, en el seu horari nocturn de màxima audiència —ja sabem que és una audiència curteta, però qualitativament interessant—, una de les obres mestres del Fernán Gómez director, *El extraño viaje* (1964), poc habitual a cartellera televisiva. TVE, el dissabte després de la mort, va aprofitar el programa "Cine de barrio" i, per no trencar del tot la dinàmica de la seva habitual programació, es va decidir per *Crimen para recién casados*, una comèdia típica de finals dels anys 50, on l'actor feia parella amb Concha —aleshores, encara Conchita— Velasco. Canal 9 va saber mantenir la seva filosofia fallero-folklorica amb l'emissió de *Pierna creciente, falda menguante* (1970), del director Javier Aguirre.

El extraño viaje

Així les coses, servidor només tinc la intenció de deixar anotats quatre títols de la filmografia de Fernando Fernán Gómez. No són, ben segur, les millors; ni tan sols les que més m'agraden (*El anacoreta*, *Stico*, *El viaje a ninguna parte*...): són, senzillament, una aproximació a un retrat polièdric, que abasta diferents èpoques, registres diversos, traços complementaris.

A començaments dels anys 50, en una Espanya empobrida econòmicament i culturalment, en plena aventura autàrquica, fa acte de presència un tàndem cinematogràfic difícil d'entendre en aquell ambient: Bardem-Berlanga. Aquells dos joves directors es presenten amb *Esa pareja feliz* (1951); la pel·lícula, que beu de les fonts del neorealisme italià, tot redefinint-lo des de les eines que el ofereix la sàtira i la picaresca de la tradició espanyola, pin-ta, amb l'ajut de Fernán Gómez i Elvira Quintillá, el panorama més fosc de la postguerra, la precarietat econòmica, la desocupació, la frustració...

L'any 1964 el paper de Fernando Fernán Gómez com actor estava ja prou assentat; també s'havia atrevit a dirigir tres guions propis. Havia arribat l'hora de posar-se darrera la càmera amb una història

d'altri i sense cap participació actoral. La idea de *El extraño viaje* era de García Berlanga, poca broma, i Fernán Gómez va aconseguir una obra mestra, especialment en el ritme del suspens d'aquesta estranya comèdia negra, a més d'una gran direcció d'actors, dels quals sobresurten Jesús Franco i Rafaela Aparicio, però sense menystenir una sempre contundent Tota Alba i un joveníssim Carlos Larrañaga. La intervenció de la censura franquista va acabar de convertir aquesta pel·lícula en un títol de culte.

He llegit en algun lloc que una de les prerrogatives que l'obtenció d'un Oscar confereix a qualsevol director és la de poder fer, a partir d'aqueix moment, les pel·lícules que vol i de fer-les com les vol. Possiblement hi ha hagut excepcions i, en tot cas, comporta un perill potencial per a l'afortunat. És el cas de José Luis Garcí, després de 1982, després de *Volver a empezar*.

El abuelo (1998) és un paradigma a parer meu d'això que deia. És una pel·lícula sobretot ambiciosa, ja des de la concepció mateixa de la història, a partir d'un text de Pérez Galdós, però també en els aspectes financers, en un important desplegament tècnic i artístic... Un projecte, en definitiva, que si hagués caigut en mans més inexpertes que les de Garcí, hauria resultat segurament un melodrama insuportablement llarg i avorrit.

Però els defectes del pitjor Garcí, que es besllumen, no apaguen la força protagonista del comte d'Albrit, senyor de Jerusa i de Polán, que permet a Fernando Fernán Gómez un histriionisme que s'adiu amb el personatge, ja des de la seva mateixa presència física.

Tot plegat, un molt acurat retrat d'un món que s'enfonsa, perquè trontollen els seus referents ètics, que donen suport a tot un sistema social i econòmic decadent.

L'esfondrament del món que justificava l'existència de l'aristocràcia terratinent a l'Espanya de finals del XIX fou conseqüència de la dinàmica dels temps, una sortida gairebé natural al moviment social. En canvi, l'estroncament del ressorgiment cultural que havia iniciat des d'un bon principi la Segona República Espanyola, els intents d'estendre-la fins als més oblidats àmbits rural, fou una acció decidida i prioritària dels militars revoltats, de les forces feixistes... I així ho retrata José Luis Cuerda a *La lengua de las mariposas* (1999).

Moncho —el jove actor Manuel Lozano— és el protagonista d'una història basada en tres contes de Manuel Rivas. Tan protagonista com el seu professor, don Gregorio (Fernando Fernán Gómez), un mestre rural que durant la primavera del 1936 s'esmerça en ensenyar als seus alumnes coses bàsiques però fonamentals, començant pel seu exemple de tolerància: un mestre que no pega, on s'és vist.

Arribarà, emperò, el 18 de juliol, i l'aire de tragèdia que traspua tota la pel·lícula ha d'esclafir en un ambient de por i de ràbia per la mateixa por. No sempre una seqüència final juga a la perfecció el paper de corol·lari. A *La lengua de las mariposas*, sí. ■

